

A közjogi önkormányzat elve és egy elfeledett régi erdélyi államjogász.

I.

Az a régi erdélyi államjogász, akinek közjogi szemléletét ezekben a sorokban Erdély ősi politikai önkormányzati szellemével kapcsolatban szeretnők bemutatni, felsőszilvási ifjabb Balia Sámuel, az erdélyországi kir. Tábla asszeszora. Könyve, *Erdélyország Közönséges Nemzeti Törvényeinek első része*, Kolozsvárt a ref. kollegium betűivel nyomtatva az 1791. évben jelent meg és a *Törvényszerző Hatalomról* szól, melyet a „Nemzeti Közönséges Törvények természetéhez alkalmaztatott renddel“ foglalt össze.

A közel félezer oldalra terjedő munka, amelynek nyomát hiába kereshnők államjogi irodalmunkban s amelynek létezése és írója is jóformán teljesen feledésbe ment, több mint amire címéből következtetni lehet. Nem száraz artikulusz-gyűjtemény, nem prókátoros jogmagyarázat, de nem is jogvitázó publicisztika, amilyennel az akkori nemesi államjogi irodalom a gazdagon kibontakozott osztrák közjogi iskola támadásait szerette volna visszaverni, hogy Beck-éknek, Grossing-éknek, Izdenczy-éknek és Mastiaux-éknek hatását ellensúlyozza.¹

Balia könyve higgadt, tárgyias, rendszeres történeti közjog. Tanönyve az egykorú nemesi magyar alkotmánynak és ezen belül Erdély közjogának, — vagy ahogy ő nevezi — nemzeti közönséges törvényeinek. E „közönséges“, publicus jogból is csupán annak első felét, a „törvényszerző hatalom“ jogát adja, míg a végrehajtó, — az ő szavaival, — a „teljesítő hatalom“ jogát nem írta meg, illetőleg feldolgozása nem került nyomtatás alá.² A munka tudományos elgondolását, szempontjait

¹ Ilyen volt elsősorban a lendületben, vitakészségben és sziporkázásban gazdag Batthyány Alajos gr. névtelenül megjelent könyve: a *Tausend und Ein Irrtum des Verfassers der Ungrischen Irrthümer*. (Nyomdajelzés nélkül, 1791.-ben. Válasz br. Izdenczy könyvére.)

² Balia személyi adatairól, munkásságáról, közéleti szerepléséről igen keveset tudunk. A Szinyei-féle gyűjtemény is alig tartalmaz többet, mint ezen könyv megemlítését, s azt, hogy családja „székely“. Nem több az sem, amit Nagy Iván tud a családról. E sorok írója Kelemen Lajoshoz, a kiváló erdélyi történészhez, mint az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltárosához fordult az ott esetleg fellelhető adatok közléseért. Kelemen tanár szíves válasza szerint azonban mindeddig nagyon kevés volt ifj. Baliáról feltárható. Neve nem fordul elő a Múzeum Törzsgyűjteményében és kéziratári katalógusában. Nem található a név a Kemény József gr. és a Mike-féle gyűjtemények mutatóiban sem. Életviszonyairól valami keveset talált azonban Kelemen Lajos a br. Jósika család szászfenesi levéltárában szereplő ama levelekben, amelyeket Balia írt Kendeffy Elek hunyadmegyei főispánhoz. Az egyik levelen Ken-

és felépítését még ma is sokra lehet értékelnünk. Ha művének második részét is megírhatta volna, nézetünk szerint, a 48-as korszakkal lezárult magyar közjogirodalomnak olyan munkájával állanánk szemben, amelyet — a későbbi fejlődésnek tisztultabb felfogását elismerve — az utána következő magyar államjogászok sem szárnyaltak volna túl.³

Ifjú Balia — bizonyos vonatkozásokban — okfejtésének világosságával, módszerének tisztaságával és egyszerűségével a deák-ferenci higgadt, logikusrendű közjogi gondolkodásmódra emlékeztet. Egyúttal talán az utolsó tudatos művésze a Werbőczy szellemében való közjogírásnak. Feladatát csak nehezebbé tette az, hogy történeti közjogát az Erdélyre vonatkozó politikai fejleményekkel, az erdélyi alkotmányt pedig az akkori magyar államjoggal való kapcsolatban kellett tárgyalnia. Ennek azonban páratlanul felelt meg. Zökkenő nélkül illesztette bele Erdély partikuláris államönkormányzati jogait az akkor is különös hangsúllyal használt Szent Korona elméletébe, a magyar államiság amaz átfogó és rugalmas rendszerébe, amely maga is azidőtt

deffy — 1772. dec. 12. dátummal — Baliai megyei aljegyzőként tünteti fel. Egy szolgabírói jelentésből — annak hátrati feljegyzése szerint — az tűnik ki, hogy Balia 1781-ben a vármegye főjegyzője volt. Ugyanitt vannak még szerzőknek levelei 1786-ból Déváról és 1789-ből Kolozsvárról. E levelek Baliai Kendeffy gróffal való bizalmasabb viszonyát tanúsítják. Az 1772. évi levél azért látszik érdekesebbnek, mert abból nagy hivatali készségére következtethetünk. Ugyanitt említi Balia az akkor hirhadt Izdenecy-t is. „A gubernátor úr — jelenti főispánjának — 11. Januarii indul ki Bécsbe s eszerint vagy itt hál, vagy átal menyen. Addig igyekezünk az archivum új mód szerint való elrendelésibe valamit dolgozni, mert tudom, hogy Öexciájának az archivum és protocollum körül leszen nagyobb curiositása. — Legjobb leszen Izdentzy urat holmi olys publicumokról még Bécsbe létibe tudósítani. Az ilyeneket ő igen szereti. Nem olyan rút az ördög, amint festik vagy amilyenek mutattya magát.“

Kelemen tanár szerint Balia jogtudását a kolozsvári jogakadémián, amely kevés ideig állott fenn, szerezhette az akkor ott működő jeles tanároktól, Husztitól, Csomos Mihálytól. Középiskoláit pedig valószínűleg Enyeden végezhette. Közjoga második kötetének megírásáról vagy megjelenéséről nem tudunk semmit.

Balia családját „székely“ családnak szerepelteti Nagy Iván is, holott amint ez a Bőjthe-féle *Hunyad-megye Sztrigy-melléki nemes családai c.* műből kitűnik, hunyadi magyar nemes család, amely azonban eredetére nézve román is lehetett. Az utolsó szót — gondolja Kelemen Lajos — a népesedési és családtörténeti viszonyokat ismerő historikusnak vagy genealogusnak kellene kimondani, mert tudjuk, hogy oda szerb, bolgár, epirusi, ritkábban albán és horvát családok is menekültek a XIV. sz. második felétől fogva, nem is számítva a még azelőtt odatelepedett kunokat. Nyelvileg a változás nagyon tarka volt. Megtörtént, hogy a románok között élő magyar nemes sem tudott jól — vagy néha sehogyan sem — magyarul, viszont román nyelvű, de ref. vallású nemések, akik már elszakadtak a gör. kel. tömegtől s vallásuk, kiváltságaik avagy házasságaik által a magyar nemességbe olvadtak, mindenesetre magyaroknak számítottak. Ilyen nemes család a Balia-család is, amelynek név-írása egyébként is változott a *Balia*, *Bálja*, *Bálya*, *Bája* kiejtések szerint. Kelemen tanár nem tartja valószínűtlennek, hogy a család a középkorban már szereplő Borbátvizi családnak egy ága. A S. Gyulai Rikárd-féle genealogiai gyűjteményben fellelhető családfa szerint a Baliaiák jó köznemesi család, amely épen a XVIII. sz. végén volt emelkedőben. Leszármazottjai ma is élnek a hunyadmegyei Macesden és Kristyóron.

külső, heteronom politikai törekvések szorítását érezte. Ezen belül azonban, már ősidőktől fogva, szabad állami önkormányzati életfejlés vált lehetővé elsősorban magára Erdélyre nézve és Erdély fejedelmi önkormányzatában politikailag szövetkezett három nemzet külön-külön municipális közjog-politikai tevékenülésére vonatkozólag. „Erdély Magyarországgal azon *egytestvér nemzeti jussokból* a magyar koronának törvényes tagja lévén, az ausztriai Házból megkoronázott királyok törvényes kötelességüknek esmerték arra nyerni az erdélyi statusokat, hogy a magyar koronához önként visszamenjenek, de a hazabeli (*t. i. erdélyi*) törvényeknek megszeghetetlenül való helyben maradások mellett...“ Íme a jogfolytonossági elvnek teljes komolysága és mélysége, amely az ősi alkotmány szelleméből annak belső jelentését, értelmét, a történeti fejleményekből pedig az azok során kialakult államéleti viszonyoknak és közjogoknak a tiszteletét helyezi előtérbe és tekinti a politikai együttműködés alapfeltételének. Ez a bölcs és jogtisztelő felfogás, szerintünk, minden lehetséges államgondolatnak legmélyebb lényeg-elemét, az önkormányzati elvet, teszi vezérlő eszmévé; az önkormányzati jogok erkölcsi erőértékeinek szintézisét magában az állameszmében, az egységbefoglaló államiság heteronom alkotmányában biztosítja.

A kárpátalji állameszme „uralmi“ vonatkozásait, heteronómiáját, „kényszerítő“ fennhatóságát a magyar közjogpolitikai elképzelés már régóta a Szent Korona archaikus jelképében érzékítette meg, a közép-

³ Sűrítetten adja vissza Balia munkájának kereteit, szerkezetét és tartalmát annak az az „Egybeszorított Foglalattya“, amelyet maga a szerző fűzött könyvéhez. E szerint: „*Elsőben*: az előljáró jegyzésekben világosságra hozatik a Nemzeti Birodalomnak eredeti (ősi) Szövetségekből való származása. *II.-szor* az első, *II. III.* és *IV.* szakaszokban leíratik azon eredeti Szövetség, mely mellett a magyar nemzet Európába bejövén birodalmat állított. E birodalom Részei; a Részek címerei; a törvényszerző hatalomnak eredete és annak eredeti gyakorlása. *III.-szor* megvilágíttatnak az *V.-X.* szakaszokban a magyar királyság eredete, a magyar Koronának törvényes ábrázoló ereje, a királyok koronázása, azoknak iktató hitlevelei, a királynék és királyi gyermekek jussai, a törvényszerző hatalomnak átaljövetele a királyok idejére. *IV.-szer* a *XI.-XIV.* szakaszokba foglaltatnak a magyarországi statusoknak és rendeknek előbbségei, azután az országgyűlés formája és annak tárgyai, továbbá az erdélyi vezérek és vajdák, kiknek a magyarországi gyűlésben ülésük és tanácskozó jussok volt. *V.-ször* a *XV.-XVIII.* szakaszokban kifejeztetik a nemzeti fejedelemség eredete Erdélyben; a fejedelmek beiktató feltételei, a fejedelmek választása, beiktatása, nem különben a törvényszerző hatalomnak gyakorlása a választott fejedelmek korszakában. *VI.-szor* a *XIX.* és *XX.* szakaszokban megvilágosíttatnak az ausztriai Ház erdélyi fejedelemségének az oka és alkalmatossága és az országos végzés, mellyel az a Ház ott megörökösíttetett. *Utóljára* eléadatnak az Erdélyben törvényszerző hatalmat gyakorló rendek, u. m. a magyar, székely, szász nemzetek, királyi városok és privilégiumos helységek, végre az erdélyországi gyűlés és annak tárgyai. — *Egybetéve*: a mondott szakaszokkal a törvényszerző hatalom magyaráztatik meg, vagyis: az országlás azon része, ahol a király a statusokkal együtt dolgozik a törvények megszerzésére; a másik rész: ahol a király a tisztviselőkkel teljesíti a törvényeket.“ — Ebben az utóbbi *II. Részben* lettek volna: „a teljesítő hatalomban a fejedelmek jussai; a főigazgató tanácsnak, a kir. táblának és a megyebeli tisztségeknek törvényes alkotásai és nemkülönben az ország jószágaiba való gazdálkodás módja s végre a teljesítő hatalomnak a nemzeti és személyes szabadságokkal egybefolyó gyakorlása.“ (9. l.)

kori Corpus Christianum-féle egységérzetnek az államjog eszmevilágába való kivetítésével. Ezen a jelképen keresztül vált etikaivá, tehát lélektani valósággá az államtagok természetes és személyes akarásaival szemben az állami, a politikai közakaratképződés; így lesz ennek a láthatatlan közakaratnak bizonyára személyes és nem egységes akaratokon át képződő folyamata láthatóvá, egységessé és személytelenné. A közjogi jelkép tehát az államjogi szemlélet számára hovatovább ugyanazt helyettesíti, amit a mai demokratikus államjogi gondolkodásban az u. n. rousseau-i *volonté générale* fejez ki. Csakhogy az archaikus-szimbólikus kép mélyebbre hivatkozik, mint amit a tudatlogikai gondolkodás a maga fogalmi kategóriái között felfoghat és kifejezhet. Az előbbi, a szimbólum, az értelmet, a racionalist érzelmivé kódosítja és sugározza szét. A főhatalom erőgyakorlását elvonatkoztatja a személyektől, akiknek tényein, aktusain keresztül jelentkezik. Maga a szent jel tartalmazza a főhatalom teljét, a közakaratot, a *volonté générale*-t, azon az érzelmileg determinált jelentő erőn, „*intentio symbolica*“-n keresztül, amelyet neki az összesség közfelfogása tulajdonít.⁴

Ez Baliának is a közjogi kiinduláspontja:

„A koronának eredetéről fenforgó vetélkedések nem tartozván a Nemzeti Törvények valóságához, arra nézve legszükségesebb itt csak azt megjegyezni, hogy a koronának törvényerősítő és teljesítő hatalmat nem valami oknélkül való ráfogásból tulajdonít a magyar nemzet, hanem arra a jelentő erőre nézve (*ex intentione symbolica*), hogy t. i. az eredeti pogány igazgatásban az *egész Főhatalom a Népnél* volt és a Vezéreknek nem egyebet, hanem a teljesítő hatalomnak a gyakorlását engedte által csak. — A Nemzet Szent István vezért királyának választotta és annak koronázta, a teljesítő (végrehajtó) hatalmat a királynak engedvén, a törvényszerző hatalmat pedig a *király és nép között közössé tevén*, a Birodalom olyan polgári testben szerkesztetett, melynek feje a király, tagjai pedig a nemesek. A Polgári Testnek ábrázolását a koronába helyeztetvén és a Főhatalom jussait is ahoz kötvén, abba a jelentő erőbe, hogy a korona tagjaitól szerzett törvényeinket csak a megkoronázott király erősíthesse meg, valamint, hogy másfelől a törvényszerző hatalomban csak a korona tagjai részesülhetnek“. (42—43. l.) Ide tartozik még Werbőczy 2R. 3. tit.-ra való hivatkozása is: „a fejedelem tulajdon indulttyából az egész Magyar Nemzet régi Szabadságát változtató törvényeket nem tehet, hanemha elhíván és megkérdezvén a Népet, ha tetszenek-e nekik vagy sem...“ A „Nép“, deakul: *populus* alatt — jegyzi meg az akkori nemesi alkotmány értelmében Ba-

⁴ Egyébként a rousseau-i gondolat a logikai formulázást épolj nehezen tűri meg, akárcsak a sz. Korona-tan. Mindkettő nem valóságbeli viszonylatot, hanem eszmét, eszményt jelent. Utalást a közhatalom forrására, sőt többre: legitimitás-igényére. Amíg azonban a rousseau-i gondolat formulázása — pl. törvényben — a logikai, a valóságoldalról való ellentmondást egyenesen kihívja, addig a szimbólum a maga szerteködlő egyetemességében, amellyel tisztára az elképzelésre, az érzelemvilágra és nem a logikumra támaszkodik, minden formállogikai és tapasztalati kritikát leszerel. Az előbbi csak fokozza az értelmi feszültségérzetet, a szimbólumnyelv pedig összeköt az azonos érzelemben.

lia — „az Urak és Nemesek értetnek... A rómaiaknál u. i. csak azok foglaltattak a szó értelmében, akiknek Róma városbeli jussuk (Jus Civitatis Romanae) volt. Ez a magyaroknál a Jus Statuum (az állambeli jog), amely a dolog valóságából nem egyéb, hanem a törvényszerző hatalomnak a gyakorlására való Törvényes Erő és a Jóságok Uradalmában való tulajdonság (directum dominium, azaz: tulajdonjog), amely két Elsőbség (prerogativa) csak az urakat és nemeseket illetik a Birodalomnak eredeti alkotmányából.“ (129. l.)

Baliának most idézett pompás magyarázata a Szent Korona jelentő erejéről lényegében nem áll hátrább a rousseau-i gondolatnál. Hiszen épúgy a szabad, securus, magabízó és egyenlő nemzeti, népi önrendelkezésnek, a független önelhatározásnak, a „demokratikus“ autonómiának, a népi jogi önállóság szervezésének gondolata fűtötte és lendítette ösztönszunnyadásából kezdetleges és elfogult életnyilvánuláshoz. Csakhogy míg a rousseau-i nép-gondolat, a volonté générale, a maga hasonlóképen érzelmi elemeiből, irracionális gyökérzetéből szerencsés fogalmazásokkal tudatos szabadság-eszmévé emelkedett, amelyet az akkori világszerte kicsírázó felvilágosodottság és humanizmus eszményeinek sorába iktathatott, jelentés-élménnyé tehetett, addig az ősi szimbolumon nyugvó tan „jelentő erőinek“ a racionalis, a formállogikára támaszkodó korszellemmel szemben ilyen hatásokról eleve le kellett mondaniok.⁵

Balia is felvilágosult korszak gyermeke lévén, nem elégedhetett meg a Szent Korona jelentő erejére való utalással. Mint jogász és jogtörténész először jogi és történeti érvekre törekedett. Megállapítja,

⁵ Az európai tudatgondolkodás számára nem is maradt más hátra, mint hogy a szuverenitásról való eszmélkedéseiben vagy még mindig Bodin gondolatvilágánál veszteljen s a fejedelem személyében magában szemlélje a szuverenitás forrását, vagy pedig a népszuverenitás elméletére támaszkodjon s a velejében atomizált népakaratot szervezze respublicává. (Kuncz Ignác.) A szuverenitás irracionális elemei mind a két esetben egyaránt szembeszökőek. Egyik gondolat sem támaszkodik logikusabb előfeltételekre, mint annak az egykorú angol bírói döntésnek képtelen premisszái, amelyek szintén ennek az irracionális s csupán képtelenen felmérhető eszmélkedésnek kívánnak logikai alapot teremteni. Az 1565-ben keletkezett bírói döntés szerint u. i. „A királyban két test van. Egy természeti és egy politikai. A természeti — halandó test, amely minden belső és véletlen betegségnek áldozatává lehet. A gyermeki és agkori butaságnak és általában minden bajnak, ami más ember testét is érheti. A politikai test azonban láthatatlan és megfoghatatlan. Politikából és kormányzathból áll és a nép és a közjó vezetésére való. Ez a test mentes a gyermekségtől és az aggságtól és más bajoktól, amelyeknek a természetes test alá van vetve. Ezért nem lehet megerősíteni és megsemmisíteni a természetes test hibái által azt, amit a király politikai teste teszen.“ A régi politikai elképzelésnek, a szent korona-gondolatának eredetileg is az elképzelésre ható és így a logicitás-igényt eleve kizáró (szimbolum) jellegénél fogva nem kellett az angol bíróhoz hasonló szarvas-okoskodásokhoz fordulnia, hogy érzelmi igazságként átélhesse a nemzetnek a főhatalommal való titokzatos egység-eszméjét. Azt, amit Harringtonnak logikai kimutatásra egyébként szintén alkalmatlan gondolata büszkén úgy fejez ki, hogy „a szabad nemzet önmagában s egyidejűleg király és nép.“ A bírói döntés idézve dr. Ernst Klinkowsky: *Die englische Gewaltenteilungslehre bis zu Montesquieu* c. könyvéből, Berlin-Grunewald, Rotschild, 1927.

hogy a magyar államgondolat a főhatalom, a „felsőerő“ szervezésénél megérezte annak közerejű publikus jellegét. Magánjogi elemek nincsenek benne. „A családi közösségek, vagyis az egymáshoz egyenlő szabadságban született emberek több nemzetségre szaporodván, sokan együtt az eredeti és egyenlő birtokban nem élhettek. Jószágaikat, amelyek addig in statu primaevae communionis tarttattak, kénytelenek voltak felosztani. Így állott elő a birtoktulajdonság, a tulajdonjog, amit hogy bátorsággal és csendességgel megtarthassanak, polgári társaságba léptek. Előbb nemzetségek szerint. Az így keletkezett nemzeti birodalmakban egymást nem igazgathatván, felső erőt, suprema potestast, kellett szervezniök, amelynek két tárgya van, u. m. a törvényszerzés, a potestas legislativa, vagyis a külső és belső boldogságra szolgáló eszközöknek a meghatározása, és a teljesítő hatalom, a potestas executiva, a törvényeknek közcélra való alkalmazása. A nemzetek tulajdon megegyezéseik szerint önként bocsátották magukat a főhatalom alá. A subjectio civilis tehát ex primitivis gentium pactis származott. Az igazgató hatalomnak — a kormányzatnak — az átadása vagy úgy történt, hogy a nemzetek egy tekintetesebb és értelmesebb ember maradékainak vak engedelmisséggel tartoznak, ami a despotismust, a törvénytapolódó uralkodást eredményezi, vagy pedig úgy, hogy a nemzetek első szerződéseikben, eredeti alkotásaikban (alkotmányukban) a főhatalmat úgy mérsékeltek, hogy az a király és a nép között közös legyen. Ilyen alakulat a magyar nemzeti keresztény birodalom is, hol a törvényszerzést a király a néppel, a törvényteltjesítést, a végrehajtást ugyan egyedül a király, de oly módon gyakorolja, hogy a végrehajtás hibáit a törvényszerző hatalom megigazíthatja.“

Nem volna Balia eléggé XVIII. századbeli jogász, ha a most említett és eredetinek épen nem mondható okoskodásokon túl még egy igen közkeletű felfogás is nem irányította volna alkotmány szemléletét. Ez az u. n. szerződési elmélet, amely hosszú fejlődés után épen a Balia korában ért el a „Contrat social“ eszmevilágához. Azt a felfogást, hogy szerződések keletkeztek a fejedelem és a nép között, az akkori igen fejlett és a magyar közjoggal is behatóan foglalkozó osztrák közjogi iskola is vallotta (pl. Gustermann stb.). Ennek logikus következtetéseit azonban — úgy ahogy azt a Szent Korona-tan szellemében az alkotmányos nemesi felfogás s ehhez képest Balia is tette — le nem vonta. A felvilágosult abszolutizmus publicisztikája a fejedelmet a kötés, a kötelezés ereje alól egyoldoluan kivonta. A nemesi felfogás szerint pedig — és ez Balia közjogi felfogásának egyik tartó pillére — a Szent Korona testében befoglalt király és nép között egyaránt és egyenlő erővel kötelező szerződés, bibliai kifejezésre is emléketető szóval, „szövetség“ áll fenn. A Szent István intelmeiben említett „szövetség“ kitételéből Balia arra a következtetésre jut, hogy az „nem egyéb volt, hanem azon Hitlevél, amelyet Szent István király uralkodásának kezdetén adott az ország Rendinek s amelyben az újonnan felállított Királyságnak jussai és a Nemzet szabadságai kiírva és határozva voltak. — Nehogy az országnak Királyságra való jutása által vagy a király vagy a nemzet magának valaha többet tulajdoníthatna, szükség volt a főhatalom gyakorlásá-

nak bizonyos módját megállítani és a Nemzet szabadságainak bátorságot szerezni egy megmásolhatatlan kötés által. Ezen örökös Szövetség volt zsinórmértéke az Igazgatásnak a következő királyok alatt.“ (50. l.).

Az állam alkotmányában a főhatalom gyakorlására való megegyezés tehát „szövetségi“ természetű; szövetségi megállapodásokon nyugszik. A szövetségben álló „egyenlő felek között szerzett kötések“ megújítása a király részéről a Hitlevelekben ajánltatik a koronázás előtt s az általános nemzeti megegyezéssel válik törvénnyé, vagyis „az országgal állított kötéssé“, amely a főhatalom hordozóit, tehát a királyt és a nemzetet „egyaránt kötelezik“ és a „főhatalom gyakorlásának bizonyos módját megállítják és a Nemzet szabadságainak bátorságot szereznek“ (49—50. l.).

A törvények rendjében ennél fogva bizonyos értéksorrend áll fenn. Egyes törvények, Balia szerint, fundamentumosak. Olyanok, amelyekben a főhatalom „gyakorlásának a módja“, valamint a „nemzeti közönseges vagy személyes szabadság“ és végül „a tulajdon bátorsága“ foglaltatik (10. l.). Tehát az alkotmányra illetve a közjogokra vonatkozó törvények mind fundamentumosak. Alaptörvények ezek, melyekben a jelképileg a Szent Koronában, vagyis a főhatalomban „szövetkezett“ államtest etikai egysége, sérthetetlensége, integritása teljesül újjá folyton folyvást és megszakíthatatlanul.

Baliának eddig ismertetett államtani felfogása olyan publicisztikai nézőpontokhoz csábít, amelyek szerintünk nyomatékos hangsúlyra voltak érdemesek már a világháborút megelőző időkben is. A világháborút követő súlyos helyzet pedig egyenesen, világosan és követelően ráutalt a közfelfogást arra, hogy ráeszméljen és fenntartások nélkül visszatérjen az ősi alkotmányos eszmélet ama legmélyebb államtani gondolatához, amelyet államjogi műszóval talán leghelyesebben politikai önkormányzati elvnek mondhatnánk.⁶ A sz. Korona-tan eddig elemzett jelentményei u. i. a Kárpátok ölen államéletre berendezkedő Hungária népeinek az önkormányzati elvre támaszkodó államjogi rendszerét foglalják össze, amelyben a politikai főhatalomgyakorlás elvileg személytelen. Ez az állameszme egyenlíti ki, egyezteteti össze a Kárpát-medencében felfogott népek számára azt az örök ellentmondást, amely az emberi természetben bölcséletileg fennáll egyrészt az ösztönös társadalmasodás, a szociálitás-vágy, másrészt az ugyancsak ösztönös függetlenségi igény között.⁷

⁶ V. ö. az alább következőket azzal az élénk publicisztikai visszhangot keltett cikkkel, amelyet *Új Hungária felé* címen Ottlik László írt a Magyar Szemle 1928. szept. számában.

⁷ Erre az ellentmondásra Kant is csak az „*ungesellige Geselligkeit*“, a társatlanul társulni akarás képtelenül hangzó kifejezését tudja használni. (Az *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*-ban.) Az ember — lényének egyik alapvonásánál fogva — társulásra, kapcsolatokra és csatlakozásokra törekszik. Ha ezt a belső ösztönt általában és a szó tiszta szellemkerkölesi jelentésében „szocializmusnak“, a társadalom-, a közösségképzés akarásának neveznénk, úgy ezzel szemben és ennek lerontására hasonló erővel érvényesül egy másik ösztön t. i. a társalanság kívánása, amely — megfordítva — az elkülönülés, a magáraulaltság, az izolálás irányába

Az autonómia és heteronómia ellentétpárjának, antinómiájának, kiegyenlítődése az államéletben az államalkotmány révén kiképzett közjogokban, a közszabadságokban és közkötelességekben történik. Az államtagok — az egyesek, a rendek, a nemzetiségek stb. — jogilag megszabott alkotmányos szabadsága lesz az egyes, a rend, a nemzetiségek, a kisebbségi csoportok politikai autonómiájának, megszokottabb kifejezéssel: (alanyi) közjogainak tartalmává, egyén — helyesebben — személyiség-szabadsággá, rendi előjogokká, nemzetiségi kisebbségi közjogokká, vagyis általánosabb publicisztikai megjelöléssel: politikai önkormányzati államjogokká, amelyek a közjogi alanyok államéleti vonatkozásainak alkotmányos biztosítékait tartalmazzák s így sérthetetlenek, mint az alkotmány maga.⁸

A Balia felfogásának is alapjául szolgáló sz. Korona-jelkép mind az állameszmét, mind az autonómia-érzetet összefoglalja és megnyilatkoztatja a jelkép jelentésélményeiben osztozkodó és eszmeileg a sz. Korona „testvére” vált népek számára, amelyek ennél fogva etikai egységként élik Balia „szövetségét”, vagyis azt a lelki, erkölcsi, akarati összhangot, amely a jogképzés rendjén a közkötelező törvényekben jelentkezhetik. És épen azért, mert ez a „jog”, ezek a törvények az állami főhatalomban egybefoglalt demokratikus autonómiákból, népi önrendelkezé-

hajt. Alle Dinge nach dem eigenen Sinne richten zu wollen. Mélyen megalapozott vonása ez az emberi természetnek; a „socializmus”, mint közösség-akarással szemben, az „individualizmus” mint különbség-akarás, — Kant szerint ez az emberi lét alaptörvénye. Idézve E. Hornhoffer giesseni egyetemi tanár *Demokratie und Selbstverwaltung* c. előadásorozatából. G. B. Baedeker. 1927. 16. l. Hornhoffer megváltó igeként üdvözli Kant ezen antinómiáját, amellyel szerinte is az emberlény társaséletének irracionális gyökerénél és kiinduláspontjánál állapotodott meg.

⁸ Igen messzire vezetne, ha az alkotmány szellemében bennerejlő ezen ősi önkormányzati *elvnek* a történelem folyamán kialakult formáit a maguk különböző heterogén jelentkezéseiben rendszeresen követnők. A rendszeres összefoglalás helyett álljon itt — csupán példálózó felsorolásaként — néhány kivonatos sor az erdélyi szász Bedeus Józsefnek Makoldy Sámueltól lefordított és *Erdély nagyfejedelemség alkotmánya* címen Pesten, Heckenastnál, 1846-ban megjelent munkájából:

„Erdély szent István általi elfoglalása óta a magyar birodalom kiegészítő részét tette s noha a tulajdonképeni Magyar országgal nem *összeolvadt*, de azzal *összekapcsolt* tartomány volt s így természetes, hogy a testvérország alkotmányai ugyanazonegy alapon nyugosznak. (13. l.)

Erdély népessége lassanként jött az országba s külön helyekre telepedett le s így 700 évek óta *három külön részekre* oszlott, melyek *mindenikének külön alkotmánya van* s melyek *még ma is nincsenek összeolvadva*, hanem három országos nemzetet képezik. (18. l.)

A székelyeknek kezdet óta külön grófjok volt és a szászoknak is eleinte (beköltözésekkor) szintén külön ispánjaik voltak. (18. és 21. l.)

Mindezekből világos, hogy a *három nemzetnek eleinte nem volt közös kapcsolata vagy főnöke az országban*, hanem mindenik egyenesen a király alatt állott s sem a székelyek sem a szászok az erdélyi *vajdának nem voltak alávetve*. Valahányszor a vajda hatóságot akart magának igényelni, ellene mondatott és a királynál panasz tétetett. Csak Zsigmond alatt 1437-ben kötötte a három nemzet az Unió neve alatt ismert *legelső szövetséget* kölcsönös védelemre a török ellen. E szövetség Mátyás király alatt 1459-ben még többre terjesztetett, s a három nemzet nemcsak a török ellen, de jogai és szabadságai valamint kiváltságai fenntartására is *kölcsönös segédelmet ígért*. (23. l.)

sekből képződtek, a partikularis alakulatok (a nemzetiségek, a kisebbségek) nem érezhetik azokat a saját akaratukkal ellentétben állónak, külsőnek, heteronómnak. Ezek a törvények a megtartásukhoz szükséges benső, hozzájáruló igazolást a szabad polgár állami öntudatában, folytonosan újítható politikai ítéleteiben és alkotmányos válaszaiban, egyezőval önkormányzat-gyakorlásában találják meg.

Sajnos azonban, hogy a jelkép lényege igen sokáig az eszméből nem lett élő valósággá. A hatalom gyakorlásából (és így az „önkormányzattól”) kizárt elemeket, akik tehát kívül estek a sz. Korona tésztén, nem használtuk fel az állami önkormányzat lendületénél. Nem volt számukra hely ebben az állami önkormányzatban. Értékes és hatalmas tömegeknek nem volt meg a „jus statuum“-uk, a polgárjoguk. Ezen felül pedig a belső nemzeti önkormányzatnak meg kellett küzdenie azzal a külső hatalommal, amely a monarchiai szerkezeten, a fejedelem közös személynél át hatalmasodott feléje és tört érvényesülésre. Az összbirodalom elnyelése és külső erők elhatalmasodása, heteronómiaja fenyegette a kárpátalji természetes önkormányzati elvet. Ennek következtése aztán az lett, hogy az ősi elv súlyos megalkuvásokra kényszerült, sőt a gyakorlatban önmagával is ellentétbe került. Előbb az összbirodalom csábításai, egy ilyen kormányzat előnyei, „racionalitása“, majd pedig később a belülről feltámadt nemzetiségi kívánalmak rendítették meg, úgyhogy a két malomkö közé került Werbőczianizmusnak nem lehetett más választása, mint hogy a vármegyék bástyáiba húzódva épölje az ősi önkormányzati szellemet. A nemesi önkormányzati jogok ezen országosan szervezett mentsvárai és azoknak szelleme ellen irányították legmérgezőbb nyilait mind az összbirodalmi központosítás, mind a nemzetiségi elszakadás harcosai. Ez a vármegyei szellem bizo-

Magyar-országchozi viszonyzatára nézve Erdély, miután a magyar koronához visszament, nem Magyar-országgal, hanem *csak a koronával egyesítettett, s ezért önálló, Magyarországától egészen független...* Nincs más egyesüléspontja a testvérhonnal, mint egyedül a közös uralkodó. (26–27. l.)

Erdély külön országgyűlései — még amikor Magyarországgal egyesülve is volt — három nemzet közgyűlése jelleggel bírtak. (44. l.) De nemcsak mind a három, hanem némelykor csak két nemzet is külön gyűléseket tartott, *sőt az egyes nemzetek is; mindenik a maga feje alatt határozta meg belügyeikben.* E szokás a szászoknál soha meg nem szűnt, (holott a másik két nemzetnél az időközben elenyészett) s még most is minden évben confluxust tartanak, hol politikai és gazdasági ügyeiket tárgyalják és mint feljebbviteli szék ítélkeznek.“ (55–57. l.)

A szászokat egyébként a 48-as alkotmányreformok legfeljebb ha közjogi önállóságuktól fosztották meg; a nemzeti különállásnak *érzete* a lelkekben továbbra is megmaradt s ezen belül a megengedett vagy meghagyott, többnyire municipális ügyeit — a Kreis-ausschussokban — minden idegen elem kizárásával egységesen és önállóan intézte mindvégig.

Itt említem meg, — ami egyébként az eddigiekből is kitűnhetett, — hogy az önkormányzat fogalmát nem szorítom a mindenkori politikai erők szerint kialakult „jogokban“ foglalt tartalmakra, hanem abban a tágabb eszmei „alaki“ értelemben veszem, amely — Kuncz Ignác szerint — „a társadalomban leír az egyenként vett embernek szabadságáig és az államban felemelkedik a souverain hatalomig; mert ily legtágabb értelemben az állam souverain önrendelkezése is önkormányzat.“ Kuncz Ignác: *Állami önkormányzat.* Akad. Ért. 1896.

nyára zárkozott, csökönyös és sok tekintetben maradi is volt. Hovatovább nem is állta ki a nemsokára racionalis, szabadelvű és népi irányban kibontakozni kezdő, emelkedettebb, európai korszellem bírálatát. Úgyhogy végül is „1848-ban a Werbőczianizmus meghódolt a francia forradalom eszméinek“. (br. Kaas A.) Meghódolt a nélkül, hogy a forradalmi átalakulás után a nemzetiségi kérdést — épen a Balia-féle „szövetségi“ eszme alapján — megoldhatta volna. Ez a feladat a Kárpátalji népi erők integrációjának elismerését kívánja, és, úgy látszik, a világháború utáni megrendítő helyzetben egész Európa politikai célkitűzéseinek sorába tartozik. E „szövetségben“ a hatalom, a jog nem egyeseknek avagy csoportoknak kényszerítő, személyes tényein, mint végső igazolási forráson, hanem a szövetségi hűségérzetén s az egyseges állami erőtudaton nyugszik.⁹

II.

A közhatalom Balia szerint két irányban osztódik: a törvénytörvényezés és a végrehajtás irányában. A bírói hatalmat, a bíraskodást nem tartja főhatalmi ágának; a végrehajtás körébe sorolja azt annak ellenére, hogy Montesquieu vizsgálódásai az államhatalmi ágazatok megosztása körül abban az időben már ismeretesebbek voltak, s bevezetésében Balia maga is utalni látszik a magyar alkotmánynak az angol alkotmány-eszmével való egyezésére. („A király a néppel együtt szerzi a törvényeket“). Balia munkájának sem a módszere, sem a szelleme nem engedhette meg a Montesquieu által, főként politikai célzattal, kifejtett elmélet alkalmazását. Kétségtelen továbbá az is, hogy a magyar alkotmányos felfogás épen abban a lényeges vonásban tért el akkor az angolétól, hogy a szakbíráskodásnak adott előnyt; a bíraskodást határozott fórumok és személyek imperiumához fűzte. A kiváló holland államjogász, Mr. H. Krabbe, egyik újabb munkájában, a *Kritische Darstellung der Staatslehre*-ben (83. l.), joggal mutat rá, hogy helytelen az az egyébként még ma is meglehetősen elterjedt felfogás, amely Montesquieu ama mondására támaszkodva, „*celle de juger est en quelque façon nulle*“, azt következteti, mintha Montesquieu a bírói hatalom önállóságának nem nagy jelentőséget tulajdonított volna s mintha azt nem is tekintette volna

⁹ Ha egészen igazságosak akarunk lenni a régi vármegye szelleme ellen emelt vádak tekintetében, úgy észre kell venni, hogy e vádak egy része legalább is következtelen és gyűlöletből fakadó volt, más részükért pedig a felelősségben a magyar politikai önkormányzati eszmét támadó ama eszmeáramlatnak is osztozkodnia kell, amely épen Balia korában ontotta irodalmi termékeit. (Grossing, Izdentzy, Mastiaux, Beck, Gustermann, stb.) Osztozkodnia kell a felelősségben azért, mert a császári felvilágosodott abszolutizmusnak az akkori magyar rendi alkotmány eszméivel szemben való irodalmi propagálásával tulajdonképpen nem csupán a rendi állameszmét magát akarta leteríteni, hanem az autonómiájához ragaszkodó magyar államiságot is. Nem a rendi előjogok és közjogi „előítéletek“ fájtak neki, bár folyton azok ellen hadakozik (l. pl. Grossing könyvének előszavát), hanem az alkotmányos jogszabadság s általában ama közjogok, rossz esetben nemesi előjogok, amelyek az „aufgeklärt“ abszolutizmusnak nekiszegezhetőek.

főhatalmi ágnek; „eine Dyas statt einer Trias der Gewalten gelehrt hätte.“ Krabbe szerint Montesquieu csak a biráskodás láthatatlan és személytelen jellegét akarta ezzel kifejezni abban az értelemben, hogy az angol esküdtszéki biráskodás nem állandó és hivatásszerű kollegiumok dolga volt; nem a bíró a maga személyében áll ott előtérben; „l'on craint la magistrature et non pas les magistrats.“ (83. l.)

Nem lehet tehát Balia számlájára írni, ha történeti módszerű könyvében a hatalmak elválasztási elvét, illetve Montesquieu „tanát“ meg sem említi. Tudjuk, hogy a jogszolgáltatás akkori állapota nem kedvezett az említett láthatatlan és személytelen népi biráskodási eszmének. Azt a nagy értékű tényezőt, amelyet a laikus jogérzetnek az igazságszolgáltatás menetébe való belekapcsolása (az u. n. verdikt) képvisel, elnyomta a jogászatnak szakzszerűségi igénye, valamint az a formalizmus, amely épen akkoriban tobzódott leginkább a pervitel rendjében. A történeti igazsághoz tartozik azonban az is, hogy a jogfejlődés épen a XVIII. század végén az 1791: XII. tc.-ben jutott el talán legnyomatékosabb és legszerencsésebb fogalmazásáig a bírói függetlenségnek és önállóságnak.

Az a felületes figyelem, amelyet Balia a könyvében az erdélyi szakbiráskodásnak szentelt, egyebek között megérthető abból az elvi álláspontjából, amely a biráskodást csupán a végrehajtott főhatalom részének tekintette. Különbön is a jogsérelmeket különösen közjogi vonatkozásban Erdélyben is épúgy, mint Magyarországon, maga az országgyűlés, tehát a nemzet egyeteme orvosolhatta. Az országgyűlés bírói hatóságával s általában az (erdélyi) közjogi sérelmek elintézésének módjaival annál részletesebben foglalkozik. Közjogokban u. i. a medula gravaminum helyettesítette a biráskodás függetlenségét. Ennek a sarkalatos jognak — mondja Balia — „onnan jó ki az ereje, hogy az Igazgatás (az executiva) módját világos feltételek mellett a Törvényszerző hatalom maga határozza meg.“ Tehát az állami autonómia, vagyis a „statuok a királlyal együtt“ orvosolják „mind a rendeknek, mind a három Natioknak akár az articulusokba is becsuszott *szabadságtalanságait és megbántódásait*.“ E jog hatályosságát a fejedelemiktató feltételek olyan messzemenően biztosították, hogy még a fejedelmi „tollálás (megszüntetés)“ utánna is, ha valamely dolgot mind a három natio, mint a maga hasznára valót ítél, megegyez és megáll rajta s önagságát (a fejedelmet) requirálja, az *tartozzék confirmálni*, mellyet ha nem cselekednék is, *articulusokba (törvénybe) irattassék s erejek legyen*.¹⁰ Ezen sar-

¹⁰ Magyarországon az executiva rendjén szenvedett sérelmeknek orvoslása a végrehajtott királyi joghatósággal szemben csupán a kérést, az óhajt juttathatta érvényre; Erdélyben — amint látjuk — a hatalmi és jogbeli hangsúlyt. Magyarországon legfeljebb alkuszérien jelentkezhetett a királyi és országgyűlési kívánalmaknak „egymásáttali kölcsönös támogatásában“ rejlő „kényszerítő“ mozzanat. 1791. óta u. i. szokásba jött, hogy a királyi prozociókat megelőzően egyes sérelmeknek — mint preferenciálisaknak, elsődlegeseknek — az orvoslása kéretett, s csak orvoslás *után* bocsátkozott az ország a megajánlandó „segedelmeket“ tartalmazó királyi előadások tárgyalásába, „egyiknek a másik általi kölcsönös támogatását“ ilyen módon biztosítván. L. Récsi: *Magyarország közjoga 1848-ig*. (528. l.)

kalatos elvet a három nemzet tagjai „a költsönös hatalomra és annak feltételeire“ irányuló „egyesítő hűségesküjükkal“ (formula juramenti Unionis et conditiones) is megerősítették. Ebben az esküben hűséget tesznek nemcsak a fejedelem és az „ország formája, alkotványa“, de az iránt is, „hogy a vallások tekintetein kívül (vallás különbség nélkül) mind a három Nemzetek tagjai jussaikat, szabadságaikat, menedékjeiket és privilegiumaikat megtartják s általában a közjót, közhasznót, közcsendességet elősegélvén — — — sőt csak egy különös embernek is elnyomattatását — — — együttesen s külön is elhárítják — — — mindnyájuknak és mindeneknek ügyükben az igazság és egyenesség szerént segedelemmel lesznek.“

Valóban megkapó a közszabadságoknak s ezek között a vallási és nemzeti (nemzetiségi) jogoknak az a jószándékú, bár kezdetleges, védelmi rendszere, amely Erdély régi alkotmányából kitündöklök. Ez az alkotmány a közszabadságok teljét, mint sarkalatos közjogokat, mind a három erdélyi nemzetnek kölcsönös szövetségi oltalma alá helyezte, mondván és ösztönözvén törvényi szóval, hogy „az efféle dologban egy-értelemben legyen minden; kiki hátravetvén a maga utilitását és privatumját Nemzettségünk és Szabadságunk, sőt csak *egy* privata persona méltó igazsága mellett is, mind a három Nemzettség és Statusok egyenlő értelemmel, akarattal minden uton és módon egymásnak patrocinálnak és egymást ótalmazzák“ (400. l.). Valóságos *közakciót* szervez meg a sérelmek orvoslásának kötelező kiharcolására. A gravaminális út kimerítése után, ha ez sikerre nem vezetett, maga az országgyűlés avatkozhatott az executiva, a végrehajtás, menetébe. Egyszerűek a szavak és minden doktrinától mentes az a mód, ahogy a nemzeti és statusjogok orvoslása keresztülvitetik. „Három Nemzetből állván az ország, ha valamelyik Nemzetnek szabadságában, immunitásában — — — rendtartásaiban bántódása lenne — requirálván felőle a két másik Nemzettséget is — tartozzanak hitek (esküjük) szerint (az országgyűlésen) megtalálni a Fejedelmet és Tanácsit a panaszkodó Nemzettség megbántása felől; sőt minden uton és módon tartozzék a három Nemzettség egymás iránt ótalommal és segítséggel.“

Ha pedig egyes „privata personának“ lenne vagyoni jogi vagy más „bántódása, az keresse meg a vármegyéjét vagy székét, és ha az méltónak ítéli a panaszt, mindjárást magánál a fejedelemnél vagy az illető tanácsnál lépjen fel (requiráljon), amely lépésre ha méltó tekintete nem lenne a fejedelemnek, halogatás nélkül tartozzék mindjárt a vármegyéket, a székelyeket, a szászokat, akik hitek (esküjük) és kötelességek szerént mindjárást — gyűlést arra nem várván — deliberációjukkal és autoritásukkal a fejedelemnél tartozzanak helyreállítani megbántódását a panaszkodóknak“ (99. l.).

A közjogi reparációnak ez a kezdetleges formája, amely nem egyszerű vérrrel pecsételt vádaskodásokhoz, pártoskodó torzsalkodásokhoz vezethetett, bizonyára nem tölthette be rendeltetését. Egyet azonban kétségtelenül bizonyítanak e törekvések. A jó szándékot, amely az államjog uralma alatt a nemzeti szabadságnak és az önkormányzatnak eszméjét igyekezett megvédeni és biztosítani.

Visszatérve most már ahhoz az államalkotó alapelvhez, amely a Birodalom megszervezésében és a főhatalom hatályosulásában Balia szerint megnyilvánult, összefoglalóan két olyan alapeszmét ragadhunk ki, amelyen az akkori állameszme nyugodott. A *szövetség* gondolata az egyik, a másik pedig ezzel összefüggésben a politikai vagy közjogi *önkormányzati elv*. A szövetség, vagyis az államéletre, az állami főhatalomra való szervezkedésnek ténye, amely magában foglalja és biztosítja mindenkinek a jus statuumát, azaz az összes nemzeti-nemzetiségi közjogokat, az államtagok összeségének közjogi szabadságait, más szóval — politikai önkormányzatukat.¹¹

Baliának a magyar államjog ősi szelleméből merített alapgondolatai tehát lényegükben a szabad nemzeti (nemzetiségi) elfogadásban, vagyis másként a nemzeti önkormányzatokban kiteljesülő politikai (közösségi) akarások rendszerét tartalmazzák. Van bennük valami tevékeny és bátor szabadságakarás. Sajnos, a tényleges politikai alkalmazásban reálpolitikai értékük vajmi gyakran elhalványult. Sok okból nem váltódott át alaktalan eszmei ködlésük hatályos és átütő erejű politikai igényé, exigenciává.

... Hogy minden és mindenki, az ország és a király egyaránt, igazságnak tudja és érezze azt a jelmondatot, amit — igen jellemzően — Balia könyvének homlokára irt:

Regni et Regno muta libertas obest.

Mind a királynak, mind az országnak káros a néma szabadság...
(Seneca.)

*

Balia államtani szemléletét netán kívülről, idegen szellemforrásokból, ért hatások után kutatva, feltehetnénk, hogy Balia tanulmányai rendjén találkozott az akkor nyugaton valóságos újjászületését élő természetjog tudományos államtani és bölcséleti nézőpontjaival. Erre annál inkább gondolhatnánk, mert hiszen a természetjog tudományának bevonulása a bécsi egyetemre, az ott erősen fellendült államtudományok

¹¹ Az önkormányzati elv nemesak a nemesi előjogokat hatja át („egyzon szabadságbeli és kivételességi előjogok” — mondja Werbőczy), hanem átszűrődik más csoportok közjogosítványainak állományába is, valóságos államjogokká szélesbítvén ki azokat. Nemesupán a kir. szabad városok, taksás helyek és más szabadalmas helységek közjogaira gondolunk, amelyek alapján ezek is belefoglaltattak az ország „törvényszerző testébe” (405. l.), vagyis a politikai voksolás, a személyi és tulajdonjogi szabadság jussába (153. l.), hanem gondolunk arra az önkormányzati elvü államfelfogásra, amely szerint az önrendelkezés joga bizonyos irányban a szent korona testébe nem foglalt u. n. „elszenvedett nemzettségeket” is megillette. Ezek „a három egyesített nemzetekhez nem tartozók, akik az országnak nem tulajdon tagjai és csupán ittlakásuk és vallásuk szenvedtetik”. (457. l.) több tartalmas előjognak örvendhettek a sok korlátozáson felül. Így pl. a bolgárok polgári és közigazgatási dolgaikban saját választott bíráik és székülők útján maguk határoztak az „ellenkezések” dolgában; „társaságukba vagy közösségükbe” a felvételt maguk dönthették el s a náluk kiszabott közteher alól „még nemesi prerogativa szín alatt se vonhatja ki magát senki” (462. l.).

közé, már Mária Terézia alatt 1754-ben megtörtént.¹² Az osztrák polgári törvénykönyv szerzőjével, Karl Martinival, töltötték be a tanszéket először. Mind ő, mind a kameralisztika megalapítója, Justi, és a magyar és osztrák közjog alapvonalainak írója, Beck, továbbá Heinecke és Sonnenfels rendkívül érdemes s nem egy vonatkozásban önálló államtani munkálkodást fejtettek ki. Közel esne tehát az a feltevés, hogy Balia egyébként szófukar államtani nézőpontjait bécsi felfogásból is erősítette.

Mindenesetre kétségtelen, hogy a bécsi természetjogászok, akárcsak Balia, egy közkeletű okoskodásból indultak ki, t. i. a természeti állapotból, az u. n. társas szerződések útján kialakult állami erőegyesítésnek gondolatából. Menzel szerint Justinak nem egy idevágó gondolata megelőzte Rousseau *Contrat Social*-jának a népfenségre vonatkozó formulázásait. Az állami alaphatalom, Justi szerint is, *a népnél van*.

Balia felfogását idevonatkozólag már ismerjük. Merész dolog volna tehát ezek után, ha az osztrák államtani írók és közjogászok elméleti nézőpontjait Balia jogtani szemléletének előzményeként és meghatározójaként fognánk fel az érintett közkeletű gondolat-találkozások alapján. Merész dolog volna annál is inkább, mert hiszen épen Menzel kutatásainak gazdag eredményei is igazolják azt, hogy az államtani és jogbölcseleti okoskodásoknak és eszmeifüzéseknek végtelenjében a politikai eszmélkedések nem egy váratlan ponton fedni fogják egymást. Hiszen az államtani, illetve a politikai gondolatok legnagyobb részükben *általános* emberi vágyeszmék s édesmindnyájunk szerteszálló eszmélkedéseivel, legalább is bizonyos kulturzónákon belül, közösek.

Balia államjogtani szemlélete sokkal tételesebb és tényerejübb, már csak annál a gazdag történeti és tételes illetve pozitív-jogi háttérnél fogva is, amelyre államtani felfogása és nézőpontjai támaszkodnak, hogysem akármilyen idegen államtani gondolat- és eszmeifüzést azok alapjaiként lehetne tekinteni. Részünkről könyvének egyetlen sorát sem találtuk olyannak, amely arra mutatna, hogy közjogának megírásánál politikai indokból és céllal felkapott gondolatok után indult volna; hogy felfogása nem Erdély egységes és külön étoszából sarjadt volna; hogy idegen eszmék vagy eszmények eltérítették volna őt attól az erdélyi államjogi szemlélettől, amelyet egyes belső, autochton és népi vonásoktól eltekintve Werbőczy géniusza érintett és határozott ugyan meg Balia számára is, a nélkül azonban, hogy tudományos egyéniségének sajátosságát és elkülönöttségét Werbőczy lenyűgöző arányai és tekintélye ellenére feladta volna. Ha nem félnénk a publicisztikai szavak mellékizétől, első választásra is Balia erdélyi jogászegyéniségének a *liberalitásában* jelölnénk meg államjogászai szellemirányát. Úgy értvén e szót, ahogyan a néhai való Bod és Páriz Pápai

¹² L. ezeket az adatokat közelebbről Ad. Menzel-nek épen a XVIII. sz. második felében működő osztrák állambölcésészek és közjogászok államtani munkálkodásáról is szóló *Beiträge zur Geschichte der Staatslehre* c. művében. Bécs. 1929. A bécsi tud. Akad. kiadványa.

adták meg annak jelentését, mint a bőkezűség, az örvendve adakozó készség kifejezését... Azét a hajlandóságot, amely másoknak emberjogaival szemben nem a követelés kényelmetlenségét, hanem a teljesítésnek örömet, jogfogyatkozás esetében pedig az orvosolásnak és a reparációnak szükségét érzi. Amely a jogot az emberszabadság lealkudhatlan mértékének és kisajátíthatatlan tartalmának tudja — mindenki irányában és a személyes politikai hegemóniának minden ürügye nélkül...

Dr. Felszeghy Béla.